

Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних побутових послуг, на провадження діяльності з надання яких придбавається торговий патент» прокат транспортних засобів визнає платною послугою, тому права безкорисливих суб'єктів, і це дуже доречно, захищаються законодавством про права споживачів, а саме Законом України «Про захист прав споживачів» [7, с. 295-298].

Отже, предметом договору оренди транспортного засобу може бути будь-який транспортний засіб, ідентифікований галузевим законодавством, яке містить його характеристики та розкриває його ознаки, що зумовлюють особливості правового регулювання відносин найму такого транспортного засобу. Договір оренди транспортного засобу за участю фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – треба укладати в письмовій формі без нотаріального посвідчення.

Потрібно вдосконалити правове регулювання договірних відносин оренди транспортних засобів, встановивши обов'язок наймодавця передати наймачеві одночасно з транспортним засобом документи, що ідентифікують транспортний засіб (на явність яких дає можливість використовувати його за цільовим призначенням), а також надати кожній стороні договору однакові можливості щодо страхування транспортного засобу шляхом зміни імперативності у правовому регулюванні цих відносин.

Вважаємо, що недотримання форми щодо нотаріального посвідчення договору найму транспортного засобу, який сторони виконали, не тягне за собою його нікчемності.

Література:

1. Вакулович Е.В. Договір оренди транспортних засобів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільні процеси», Е.В. Вакулович. – Харків., 2002. – 20 с.
2. Гурневич Б. Особливості договору найму (оренди) транспортних засобів без екіпажу [Електронний ресурс], Б. Гурневич., Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=3825>
3. Дождев Д.В. Римское частное право: учебник для вузов., Д.В. Дождев., под. общ. ред. акад. РАН, д.ю.н., проф. В.С. Нерсесянца. – 2-е изд., изм. и доп. – М., Норма, 2006. – 784 с.
4. Красавчиков О.А. Договор имущественного найма в советском гражданском праве: учебное пособие., О.А. Красавчиков. – Свердловск., [б. и.], 1963. – 71 с.
5. Левенсон Д.С. Договор аренды транспортных средств., Д.С. Левенсон. – М., Юридическая литература, 1969. – 121 с.
6. Орач Є.М. Основи римського приватного права: курс лекцій., Є.М. Орач, Б.Й. Тищик., Львівський держ. ун-т імені Івана Франка. – К., Юрінком Інтер, 2000. – 272 с.
7. Семенова А.П. Цивільно-правова кваліфікація договору прокату транспортного засобу., Право і безпека. – 2012., № 4 (46)., с. 295-298.
8. Тарасенко Л.Л. Договір найму (оренди) транспортного засобу., Л.Л. Тарасенко, Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2015., Випуск 61., с. 324-329.
9. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 р., Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 р. – 2003., № 40. – 356 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Кимлик Р.В., канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університет державної фіскальної служби України, Україна

Учасник конференції

В статті досліджено сучасний стан застосування рішень Європейського суду з прав людини в практичній кримінальній процесуальній діяльності та наукові доробки з цих питань. Розкрито механізм безпосереднього застосування вказаних прецедентів на сучасних актуальних прикладах.

Ключові слова: кримінальний процес, права людини, Європейський суд з прав людини, заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи.

The article examines the current state of the application of decisions of the European Court of Human Rights in practical criminal procedural activities and scientific developments on these issues. The mechanism of direction the application of these precedents on modern current examples is revealed.

Keywords: criminal process, human rights, European Court of Human Rights, measures for ensuring criminal proceedings, preventive measures.

В статье исследовано современное состояние применения решений Европейского суда по правам человека в практической уголовной процессуальной деятельности и научные труды по этим вопросам. Раскрыт механизм непосредственного применения данных прецедентов на современных актуальных примерах.

Ключевые слова: уголовный процесс, права человека, Европейский суд по правам человека, меры обеспечения уголовного производства, меры пресечения.

Сучасна Україна переживає період входження в європейський правовий простір. З огляду на необхідність приведення українського законодавства у відповідність із нормами й принципами міжнародного права досить значущим є вивчення європейського законодавчого досвіду та європейської правової доктрини. Забезпечення прав людини й основоположних свобод – основне завдання і напрям розвитку кожної держави. Особливого значення це завдання набуває у сфері кримінального судочинства, де найчастіше обмежуються права та свободи громадян, і у зв'язку із цим необхідні кримінальні процесуальні гарантії їх захисту [1, с. 24]. Помітною подією в українській правовій системі стало прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, який став не просто переглядом старого, а подає інший підхід до кримінального правосуддя відповідно до міжнародно-правових стандартів та вимог Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Якщо надати узагальнену характеристику новому КПК України, то вона мала б мати такий

вигляд: на зміну кримінальному судочинству як засобу боротьби зі злочинністю приходить кримінальне судочинство як система гарантій прав громадян. Новий кодекс побудовано на ідеології верховенства права, безумовного пріоритету таких непорушних загальнолюдських цінностей, як незалежний неупереджений суд, презумпція невинуватості, змагальність, рівноправність сторін тощо [2].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄСПЛ або Конвенція) та Протоколи до неї є частиною національного законодавства України, відповідно до статті 9 Конституції України, як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Ратифікація Конвенції відбулася на підставі Закону України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.; Конвенція набула чинності для України 11.09.1997 р. [3]

Ратифікувавши Конвенцію та протоколи до неї, держава передусім зобов'язалася гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції та цих протоколах. У пункті 1 частини першої Закону України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р., на підставі якого відбулася ратифікація Конвенції та окремих протоколів до неї, зазначено, що: «Україна повністю визнає на своїй території [...] щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції». Таке законодавче визнання обов'язкової юрисдикції ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, зумовлює вивчення практики ЄСПЛ та застосування національного законодавства з урахуванням позиції ЄСПЛ, оскільки саме в рішеннях ЄСПЛ розкривається зміст більшості положень Конвенції. Окрім того, стаття 17 Закону України № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (з подальшими змінами) передбачає застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права, а стаття 18 цього Закону визначає порядок посилання на Конвенцію та практику Суду. При цьому варто зауважити, що йдеться саме про «практику Суду» у значенні, розкритому у статті 1 цього Закону, тобто практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, а не лише про рішення щодо України. Важливо пам'ятати, що у Законі України № 3477-IV немає положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн [4].

Практика Європейського суду з прав людини обумовлює гнучкість механізму кримінального процесуального регулювання, швидке адаптування останнього до сучасних правових цінностей суспільства та держави. Рішення ЄСПЛ спрямовують кримінальні процесуальні засоби на забезпечення конвенційних та конституційних прав, свобод і законних інтересів людини у перебігу кримінального провадження. Тому дослідження рішень ЄСПЛ у механізмі кримінального процесуального регулювання не може не бути актуальним на сьогоднішній день питанням [5].

Питання щодо визначення місця судової практики у механізмі кримінального процесуального регулювання досліджували такі вчені, як В.К. Ашуров, М.В. Батуєв, С.М. Даровських, О.В. Девятова, С.М. Зеленський, О.В. Капліна, А.О. Клименко, В.В. Король, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов, В. Т. Маляренко, В.Т. Нор, Т.В. Соколов, О.І. Тищенко, О.М. Толочко, С.В. Шевчук, В.Д. Юрчишин та інші. Але їх наукові роботи стосувалися окремих проблем визначення судових рішень у механізмі кримінального процесуального регулювання. Вчені лише фрагментарно досліджували питання щодо впливу практики ЄСПЛ та КСУ на механізм правового регулювання у кримінальному процесі.

Слід звернути увагу на різноманітні погляди, котрі існують нині в юридичній науці з приводу визначення ролі рішень ЄСПЛ в кримінальному процесі та загалом законодавстві України. Так, на думку К.В. Андріанова, рішення Суду, у тому числі у справах, у яких держава виступає відповідачем, однозначно не є обов'язковими для національних правозастосовних органів – безпосередньо в силу норм Конвенції як норм міжнародного права [6, с. 11]. О.В. Константий зазначає, що практику Європейського суду можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні [7, с. 34]. Своєрідну думку з приводу цієї проблематики висловлює В.П. Кононенко, який дійшов висновку, що рішення Європейського суду з прав людини створюють прецедент тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [8, с. 13]. Водночас, на даний час більшість науковців визнають практику Європейського суду з прав людини слід розглядати як джерело кримінального процесуального права України та вважають це невідворотним процесом адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу у вигляді видання законодавчих нормативних актів, які ґрунтувалися б на відповідних нормах права Європейського Союзу [9, 10]

Для правозастосування в кримінальній процесуальній діяльності при використанні кримінально-процесуальних норм важливим є не тільки підсумкове рішення Європейського суду щодо тлумачення конвенційних положень, а й правова позиція, покладена в його основу. Необхідно зазначити, що, застосовуючи норми Європейської конвенції так, як їх розтлумачено Європейським судом, національний правозастосовник у кримінальному процесі керуватиметься не рішенням у цілому, а правовими позиціями, викладеними у ньому. Саме цей елемент рішення, що має довершений юридичний зміст, – значима правова інформація в кримінально-процесуальній діяльності. Такий юридичний факт приводить у дію механізм кримінально-процесуального регулювання при перегляді судових актів у зв'язку з новими обставинами, зобов'язує своїм рішенням національну правову систему ефективно реалізувати ідеї права і справедливості, сприяє тим самим відповідальному виконанню Україною взятих міжнародних зобов'язань [10].

Як стверджує Джереми МакБрайд, автор посібника «Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес», цілком можливо, що поняття, вміщені в кримінально- процесуальних кодексах та інших законодавчих актах, які стосуються сфери кримінального судочинства, відбивають та охоплюють багато – якщо не всі – з вимог Європейської конвенції в питанні кримінального процесу. Однак лише їхнє практичне застосування визначає те, чи були справді дотримані вимоги Європейської конвенції. Врахування того, як Європейський суд та колишня Європейська комісія тлумачили й застосовували положення Європейської конвенції в конкретних обставинах, може слугувати практичним орієнтиром, коли йдеться про тлумачення та застосування норм кримінально-процесуальних кодексів та інших законодавчих актів, які стосуються сфери кримінального судочинства, гарантуючи тим самим, що взятє за статтею 1 Європейської конвенції зобов'язання забезпечувати викладені в ній права та свободи буде належним чином виконано [11].

Наприклад, в ході вирішення питання щодо обрання відносно підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, необхідно орієнтуватися у рішеннях ЄСПЛ, що стосуються цього питання.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 177 КПК підставою застосування запобіжного заходу в: по-перше, наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, по-друге, наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може переховуватися від органів досудового розслідування, суду, перешкоджати здійсненню кримінального провадження або продовжити протиправну діяльність та ін.

Тищенко О.І. [12] відмічає, що узагальнююче визначення поняття «обґрунтованість підозри» у вчиненні особою кримінального правопорушення сформульовано у правових позиціях ЄСПЛ. Зокрема, у рішенні у справі «Нечипорук і

Йонкало проти України» від 21.04.2011 ЄСПЛ зазначив, що термін «обґрунтована підозра» означає наявність фактів або відомостей, які здатні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа могла вчинити це правопорушення. Від сукупності обставин справи залежить, що саме можна вважати обґрунтованою підозрою. При цьому така підозра не може ґрунтуватися лише на тому, що особа вчинила в минулому правопорушення, навіть аналогічне. Таким чином, підозра буде вважатися обґрунтованою лише в випадку, коли вона ґрунтується на відомостях, що об'єктивно пов'язують підозрюваного із вчиненням кримінального правопорушення. Це означає, що у слідчого мають бути докази, які вказують на причетність особи до вчинення кримінального правопорушення (показання свідків, потерпілих, речові докази, протоколи слідчих дій тощо) [13].

У рішенні у справі «Летельв проти Франції» від 26.06.1991 ЄСПЛ вказав, що наявність вагомих підстав підозрювати затриманого у вчиненні злочину є неодмінною умовою правомірності тримання під вартою [13]. Розглядаючи скаргу у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28.10.1994, ЄСПЛ підкреслив також, що при визначенні «ступеня підозри» підставою для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту може бути «більш низький поріг обґрунтованості підозри» при вчиненні особливої категорії злочинів» [13]. У справі «Мироненко і Мартенко проти України» від 10.12.2009 ЄСПЛ зазначив, що компетентний суд повинен перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, на підставі якої здійснено затримання, та законність мети цього затримання й по-дальшого тримання під вартою [13].

Другою складовою підстави застосування запобіжних заходів, зокрема, тримання під вартою, є наявність ризиків, що дозволяють слідчому судді, суду обґрунтовано вважати, що особа може перешкоджати здійсненню кримінального провадження або вчинити інше кримінальне правопорушення та ін.

2. Ризик можливості перешкоджання кримінальному провадженню. ЄСПЛ визнав, що абстрактна можливість перешкоджання кримінальному провадженню в недостатньою для обґрунтування обрання запобіжного за-ходу у вигляді тримання під вартою. Суди не наводять у своїх рішеннях доказів реальної можливості незаконного впливу підозрюваного (обвинуваченого) на процес доказування. Так, у справі «Клішин проти України» від 23.02.2012 ЄСПЛ визнав порушення ст. 5 КЗПЛ, оскільки підставою для обрання цього запобіжного заходу була неявка підозрюваного за викликом слідчого. Проте рішення щодо тримання заявника під вартою містило абстрактне посилання на існування ризиків ухилення заявника від слідства або перешкоджання останньому [13].

Виходячи із порівняльного аналізу зазначених правових позицій ЄСПЛ, при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд у кожному випадку повинен принципово та критично ставитися до доводів прокурора, якими він обґрунтовує необхідність застосування саме цього запобіжного заходу, об'єктивно оцінюючи їх переконливість. При цьому для застосування тримання під вартою як запобіжного заходу прокурор повинен довести, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України.

3. Врахування тяжкості злочину. При формуванні внутрішнього переконання слідчого, прокурора, судді врахування тяжкості злочину мав свій раціональний зміст, оскільки вона свідчить про ступінь суспільної небезпечності цієї особи та дозволяє спрогнозувати з достатньою високою імовірністю її поведінку, беручи до уваги, що майбутнє покарання за тяжкий злочин підвищує ризик того, що підозрюваний (обвинувачений) може ухилитися від слідства й суду. Проте сам по собі факт тяжкості злочину, який інкримінуються особі, не може бути підставою для застосування запобіжного заходу, оскільки це суперечило б презумпції невинуватості. У цьому ключі послідовною та логічною є позиція ЄСПЛ, яка зводиться до наступного: безпека можливості переховуватися від правосуддя не може вимірюватися виключно на підставі суворості можливого вироку. Наявність сильної підозри в тому, що особа вчинила тяжкий злочин, в, звичайно, таким чинником, що відноситься до суті питання, однак сама по собі така підозра не може бути виправданням довготривалого утримання під вартою [13]. Безпека переховування особи від правосуддя повинна оцінюватися не лише у світлі тяжкості покарання, але й виходячи з усіх інших обставин, які можуть або підтвердити наявність такої безпеки, або звести її до такого мінімуму, що попереднє ув'язнення виявиться невинуватим [13].

Разом із тим, як свідчить узагальнення практики, поширеною помилкою, яку слідчі судді допускають, застосовуючи до підозрюваних запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, в обґрунтування прийняття такого рішення виключно тяжкістю покарання, яке могло бути при-значене підозрюваному у разі визнання його винуватим у вчиненні кримінального правопорушення без належного з'ясування наявності у кримінальному правопорушенні хоча б одного із ризиків, передбачених ст. 177 КПК. Так, слідчий суддя Новоукраїнського районного суду Кіровоградської області за клопотанням слідчого застосував до В., підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Однак в ухвалі не наведено жодного ризику, передбаченого ст. 177 КПК. Слідчий суддя обмежився лише загальним формулюванням - «прокурором доведено ризики, передбачені ст. 177 КПК». Крім того, в ухвалі не зазначено причини, відповідно до ч. 4 ст. 183 КПК, через які не визначено розмір застави. У резолютивній частині ухвали визначено строк тримання під вартою - 2 місяці, тоді як в законі цей строк обчислюється у днях (не більше 60 днів), до того ж вказано лише початкову дату, з якої мав обчислюватися строк [14].

4. Розумність строку тримання під вартою. У рішенні в справі «Харченко проти України» від 10.02.2011 ЄСПЛ зазначив, що «розумність строку тримання під вартою не може оцінюватися абстрактно. Вона мав оцінюватися в кожному окремому випадку залежно від особливостей конкретної справи, причин, про які йдеться у рішеннях національних судів, переконливості аргументів заявника, викладених у його клопотанні про звільнення. Продовження тримання під вартою може бути виправдано тільки за наявності конкретного суспільного інтересу, який, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалював над принципом поваги до свободи особистості» [13].

В ухвалі слідчого судді, суду про продовження строку тримання під вартою мав бути обґрунтовано, яким чином обставини, що свідчать про наявність вказаних ризиків, виправдовують тримання особи під вартою. Виходячи з правових позицій ЄСПЛ, неналежне мотивування рішень про продовження строків тримання під вартою в системною проблемою, яка призводить до порушення п. 3 ст. 5 Конвенції. Судді вказують у своїх рішеннях однакові підстави протягом усього періоду тримання особи під вартою в той час, коли судді повинні наводити додаткові мотиви для обґрунтування необхідності збереження цього запобіжного заходу. На ці обставини особливу увагу звернув ЄСПЛ у рішенні в справі «Ткачов проти України» від 13.12.2007, в якому констатував, що судові рішення про продовження строку тримання обвинуваченого під вартою не містило жодної підстави продовження цього строку, у зв'язку з чим ЄСПЛ не зміг оцінити, чи продовжували діяти ризики втечі заявника, які існували на момент обрання даного запобіжного заходу, і чи продовжували вони виправдовувати поз-бавлення заявника свободи протягом усього періоду тримання його під вартою. ЄСПЛ дійшов висновку, що підстави продовження строку тримання обвинуваченого під вар-тою не були «відповідними та достатніми», а тому й констатував порушення п. 3 ст. 5 КЗПЛ [13]. У рішенні в справі «Пічугін проти Росії» від 23.10.2012 ЄСПЛ визнав, що підставою для

продовження строку тримання під вартою була та обставина, що заявник раніше працював у службах безпеки й володів технічними навичками, які могли дозволити йому перешкоджати розслідуванню шляхом знищення доказів або здійснення впливу на свідків. При цьому, як зазначив ЄСПЛ, національні суди не продемонстрували існування зазначених ризиків шляхом надання відповідних фактів і не пояснили, яким чином ці технічні навички, якими міг володіти заявник, могли допомогти йому знищити докази. Національні суди не відреагували також на доводи заявника з приводу неможливості впливу на свідків, оскільки останні перебували під вартою [13]. У рішенні в справі «Боротюк проти України» від 16.12.2010 було констатовано порушення вимог п. 3 ст. 5 Конвенції, оскільки національні суди продовжували тримання під вартою, посилаючись в основному на тяжкість вчиненого злочину, та використовували стереотипні формулювання без розгляду конкретних обставин справи [13].

5. Альтернативні засоби забезпечення явки особи до суду. Слід зауважити, що ЄСПЛ орієнтує національні суди при прийнятті рішення про продовження тримання під вартою розглянути альтернативні засоби забезпечення явки особи до суду. У рішенні у справі «Цигоній проти України» від 24.11.2011 ЄСПЛ встановив порушення п. 3 ст. 5 КЗПЛ у зв'язку з тим, що рішення судів про продовження строку тримання під вартою не містили належних і достатніх підстав для такого тримання та національні суди не розглянули жодних альтернативних тримання під вартою запобіжних заходів [13]. У справі «Третяков проти України» від 29.09.2011 ЄСПЛ констатував порушення ст. 5 КЗПЛ, зокрема, з огляду на те, що судом не було розглянуто можливість застосування до заявника будь-яких альтернативних запобіжних заходів замість тримання під вартою [12, 13].

Цікавою виглядає практика застосування рішень ЄСПЛ судами, а також сторонами у кримінальному процесі. Розглянувши резонансні кримінальні процеси, доступні для публічного огляду, як то провадження за підозрою народних депутатів України Розенблата Б.С. у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 368, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, Добкіна М.В. у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 255, ч. 2 ст. 364 КК України, Дейдея Є.С. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368-2 КК України, Лозового А.С. у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 212, ч. 3 ст. 368-2 КК України, Долгого О.С. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 364 КК України.

В усіх цих процесах захисники та прокурори активно використовували норми, викладені у рішеннях ЄСПЛ, намагаючись переконати суд у правильності своїх доводів та позицій.

Показовими можна назвати слухання клопотання щодо обрання запобіжного заходу народному депутату України Розенблату Б.С., в ході якого прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Кривенком В.В. [15] було висвітлено безпідставність застосування адвокатами підозрюваного посилань на рішення ЄСПЛ у справах «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 року, «Клішин проти України» від 23 лютого 2012 року, «Мамедова проти Росії» від 1 червня 2006 року, а також мотивував обґрунтованість власного посилання на рішення «Мангурас проти Іспанії» рішення від 28 вересня 2010 року [13].

Таким чином, в сучасному кримінальному процесі України починає активно застосовуватися практика ЄСПЛ, що поступово переростає з винятків у загальне правило, а також в подальшому сприятиме поступовому покращенню ситуації з дотриманням прав людини і громадянина, здійсненню справедливого і ефективного правосуддя, становленню України як демократичної і правової держави.

Література:

1. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: монографія., В.Т. Маляренко. – Київ., Ін Юре, 2004. – 544 с.
2. Клименко А.О. Визнання прецедентної практики європейського суду з прав людини джерелом права та особливості її застосування в кримінальному судочинстві України [Електронний ресурс]., А.О. Клименко., Держава та регіони. Серія: Право. – 2014., № 3., С. 107–110., Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_3_24
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]., Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Фулей Т.І. Застосування практики європейського суду з прав людини: науково-методичний посібник для суддів., Т.І. Фулей. – 2-ге вид., випр., допов. – К., [б. в.], 2015. – 208 с.
5. Лоскутов Т.О. Рішення Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України у механізмі кримінального процесуального регулювання [Електронний ресурс]., Т.О. Лоскутов., Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. (37) 3., С. 103–106., Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37%283%29_26
6. Андриянов К.В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: 12.00.11 «Міжнародне право», К.В. Андриянов. – К., 2003. – 18 с.
7. Константин О.В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України., О.В. Константин., Вісник Верховного Суду України., № 1 (137). – 2012., С. 33–36.
8. Кононенко В.П. Звичаєва природа прецедентного характеру рішень Європейського суду з прав людини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: 12.00.11 «Міжнародне право», В.П. Кононенко. – К., 2009. – 19 с.
9. Юрчишин В.Д. Практика європейського суду з прав людини як джерело кримінального процесуального права України: окремі аспекти [Електронний ресурс]., В.Д. Юрчишин, В.В. Король., Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. – 2013., № 2., С. 73–78., Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
10. Толочко О.М. Практика Європейського суду з прав людини в механізмі кримінального процесуального регулювання., О.М. Толочко., Вісник національної академії прокуратури України. – 2014., № 3 (36)., С. 86–94.
11. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес., Д. Макбрайд. – К., «К.І.С.», 2010 – 576 с.
12. Тищенко О.І. Практика Європейського суду з прав людини в контексті застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою., О.І. Тищенко., Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – Вип. 3. Том 3. – 2014., С. 204–207.
13. HUDOC – Рішення Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int>
14. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Витяг Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>

15. Виступ прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Кривенка В.В. під час слухання клопотання щодо обрання запобіжного заходу народному депутату України Розенблату Б.С. [Електронний ресурс]., Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=HtzJ23Nifu8>.

УДК 340.134:378.091(477)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ / REGULATORY FRAMEWORK OF PUBLIC ADMINISTRATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Лашихіна І., студент юридичного факультету
Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Україна

Учасник конференції

У статті досліджується правове забезпечення державного регулювання системою вищої освіти в Україні; висвітлюються концептуальні засади та демократичні принципи розвитку національної системи освіти; визначаються методологічні аспекти системного підходу щодо національного розвитку освіти у глобальному вимірі.

Законодавчо-правовий базис системи державного управління у сфері вищої освіти України є демократичним і має на меті розширення соціальних перспектив особистості у суспільстві відповідно до індивідуальних потреб саморозвитку.

Ключові слова: державне управління, законодавча, нормативна, засади, тенденції, вища освіта, принципи, розвиток.

The article deals with the regulatory framework of public administration of higher education in Ukraine. The article focuses on conceptual aspects and democratic principles for the development of national system of higher education. The methodological bases of a systematic approach regarding the national development of education in the global dimension are given in the article.

The regulatory legal basis of state management system in the sphere of higher education in Ukraine is democratic and is aimed at expanding the social perspectives of the individual in society according to needs of personal development.

Keywords: public administration, legislative, regulatory, framework, tendencies, higher education, principles, development.

В умовах інтеграційних процесів та інтернаціоналізації європейського освітнього простору важливим джерелом визначення сучасної стратегії розвитку вищої освіти України є формування правового забезпечення державного регулювання національною системою вищої освіти. Досконалість і повнота законодавчої бази у сфері освіти є першою необхідною умовою реалізації державної освітньої політики, ефективного функціонування системи вищої освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність значної кількості праць вітчизняних авторів, що стосуються державної освітньої політики й управління освітою. Питання державного менеджменту національної освітньої галузі досліджували В. Андрущенко, В. Бесчастний, Г. Вишневський, Л. Гриневиц, Т. Десятов, В. Канівська, В. Кремень, В. Литвин, О. Зайченко, В. Кремень, В. Лутай, В. Луговий, В. Майборода, О. Матвієнко, О. Мінаєв, С. Ніколаєнко, О. Падалка, В. Сафонова, В. Шилова та інші. Однак бракує узагальнень та систематизації наукових пошуків вчених стосовно певних аспектів правового забезпечення державного регулювання національної освітньої сфери, зокрема вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів.

Світовий досвід діяльності передових країн свідчить, що для національної системи освіти першочергове значення у розв'язанні існуючих проблем має створення і впровадження нової законодавчо-нормативної бази на всіх рівнях її функціонування, забезпечення системності, цілісності, неперервності освіти на основі вдосконалення її структури, змісту, моніторингу якості, запровадженням на всіх рівнях державних освітніх стандартів, створенням надійного правового, соціального та економічного захисту і стимулюванням розвитку освітніх систем, навчальних закладів [6; 7, 206].

Освітня державна політика, як сформульована й оголошена програма дій щодо модернізації системи вищої освіти, зорієнтованої на євроінтеграцію, є визначальним інструментом впливу держави на цю сферу. Такий процес буде ефективним тільки тоді, коли чинне законодавство розроблятиметься у контексті європейської інтеграції. Для вирішення проблем подальшого розвитку вищої освіти України необхідно визначити законодавчі, нормативно-правові, політичні та фінансові засади її модернізації відповідно до загальної Декларації прав людини [1].

Державне управління сферою освіти в нормативно-правовому аспекті – це система систематичних, цілеспрямованих, організованих дій, що виражені у правовій формі (у формі законодавчих, нормативно-правових актів), суспільних відносинах, які виникають і реалізуються у зв'язку з функціонуванням та організацією системи освіти. Нормою освітнього права є гарантований державною владою загальнообов'язковий та формально визначений припис у вигляді правила чи постанови, що є вихідною ланкою. Норми освіти мають комплексний характер і структурування у вигляді загальної та особливої частин. Загальна частина правових освітніх норм визначає особливості тих елементів простору освіти, що потребують об'єктивного правового регулювання нормами різних сфер права (суб'єкти освітніх відносин, управління системою освіти, статус освітньої установи, складові освітньої діяльності та інші). Особлива частина правових освітніх норм відбиває ті завдання та цілі, які регулюються та вирішуються конкретною сферою права, що регулює певні освітні відносини, зумовлює мобільність і динамічність цієї частини норм освіти, враховуючи різноманітні аспекти освітнього простору – наприклад, у сфері фінансових, трудових чи цивільно-правових відносин. Норми втілюються у нормативно-правових актах, які за юридичною силою класифікуються як закони, локальні та підзаконні нормативно-правові акти. У системі вітчизняних правових джерел, що регулюють питання у сфері освіти, визначаються два рівні – державний (закони, підзаконні нормативно-правові акти) і регіональний (нормативні документи) [8, 55].

Основою для правового забезпечення державного регулювання національною системою вищої освіти є: Конституція та закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні», «Про ратифікацію Кредитної угоди (Проект «Рівний доступ до якісної освіти в Україні») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку». Принципи забезпечення стратегічного розвитку вищої освіти забезпечують: Національна доктрина розвитку освіти України та Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 рр.

Основною метою освітньої реформи в Україні є: підвищення конкурентоспроможності національної системи освіти, інтеграція української освітньої системи в єдиний європейський освітній простір. Нині основними завданнями реформування